

CÁCH NHÌN MỚI VỀ GIẢNG DẠY Ở ĐẠI HỌC VIỆT NAM

• **GS.TSKH. VŨ NGỌC HẢI**

Viện Khoa học Giáo dục Việt Nam

1. Đặt vấn đề

Trong lịch sử phát triển giáo dục đại học (GDĐH) ở nước ta, GDĐH luôn phải đương đầu với sự biến đổi của quá trình phát triển kinh tế-xã hội. GDĐH phải thích ứng với những yêu cầu đòi hỏi khác nhau của từng giai đoạn phát triển xã hội. Giai đoạn hiện nay, xã hội nước ta, dưới sự lãnh đạo của Đảng đang trong tiến trình thực hiện công cuộc đổi mới, xây dựng, chuyển đổi từ nền kinh tế tập trung, bao cấp, xơ cứng sang nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa. Nền kinh tế này hơn lúc nào hết đang cần và đòi hỏi một nguồn nhân lực trình độ cao ở nhiều lĩnh vực khác nhau để có thể đáp ứng kịp thời với các thay đổi, thách thức không chỉ đối với sự phát triển của nền kinh tế-xã hội trong nước mà còn cả đối với khu vực và trên thế giới. Muốn vậy, trước hết cần nhanh chóng chuyển đổi nền GDĐH hiện nay theo hướng dân tộc, tiên tiến, hiện đại và chất lượng.

Nền GDĐH tiên tiến, hiện đại là nền GDĐH trong một thời gian ngắn không những có khả năng giành được tri thức tiên tiến của nhân loại, ứng dụng có hiệu quả các tri thức vào công cuộc xây dựng đất nước, phát triển kinh tế - xã hội nước ta, mà còn là nơi phát triển các tri thức đó. Nền GDĐH này chính là thế mạnh để dẫn tới mọi thành công của nước ta trong công cuộc đẩy mạnh sự nghiệp công nghiệp hoá, hiện đại hoá và đây cũng chính là chìa khoá vàng cho cộng đồng, cho từng thành viên trong xã hội Việt Nam đạt được thắng lợi của mọi sự nghiệp trong môi trường thách thức, cạnh tranh có thể nói là khốc liệt của xu thế toàn cầu hoá. Thế kỉ XXI là thế kỉ của tri thức, nhiệm vụ của GDĐH nước ta ở thế kỉ XXI là xây dựng nền GDĐH Việt Nam chất lượng, tiên tiến và hiện đại, làm nền tảng cho phát triển kinh tế-xã hội. Nền GDĐH mới không những tiếp thu được tri thức tiên tiến của nhân loại mà còn ứng dụng nhanh, có hiệu quả cao và tiếp tục sáng tạo, phát triển, làm nảy nở được lượng tri thức này ở tầm cao hơn và nhanh hơn.

GDĐH có chất lượng ở thời đại hiện nay chính là linh hồn của một xã hội tri thức mà nước ta cũng như nhân loại đang kì vọng và hướng tới.

2. Giảng dạy đại học (ĐH) nước ta hiện nay

Sau hơn 20 năm tiến hành công cuộc đổi mới, GDĐH ở nước ta chẳng những đã đạt được nhiều thành tựu nhất định góp phần quan trọng trong sự nghiệp phát triển kinh tế-xã hội Việt Nam, mà còn làm cho bản thân ngành GD&ĐT cũng có những chuyển biến đáng kể về mọi mặt. Thành tựu nổi bật hơn cả là tăng quy mô trong GDĐH. Trong hoàn cảnh nước ta còn nhiều khó khăn thì quy mô GDĐH tăng nhanh như hiện nay cũng có thể coi như hiện tượng "đột biến". Hệ thống GDĐH cũng đã bước đầu đáp ứng phần lớn nhu cầu thị trường lao động trong nước và nhu cầu xã hội. Bên cạnh những thành tựu đã đạt được trong điều kiện nước ta còn nhiều khó khăn. Những thành tựu đạt được ấy, có thể nói là rất đáng tự hào. Tuy nhiên, nhìn lại hiện trạng nền GDĐH nước ta vừa qua cũng như hiện nay, không khỏi có băn khoăn mà bản thân những người làm GDĐH vẫn còn rất lúng túng. Nền GDĐH nước ta tuy đã qua hơn 20 năm đổi mới nhưng thực ra vẫn còn là một nền GDĐH nặng về thi cử, khoa bảng với phương pháp giảng dạy "ổn định, đơn điệu", lấy mục tiêu dạy và học chủ yếu là để thuộc bài, nhớ bài và sao chép lại tri thức.

3. Hướng tới cách giảng dạy mới

Trong xã hội hiện đại, học tập, tri thức hiện nay không còn là mục tiêu hàng đầu nữa, vì tri thức thực ra chỉ là phương tiện để giúp hiểu được bản chất khoa học, bản chất sự việc... Vì vậy, phải giảng dạy cho người học biết cách tư duy, học cách làm chủ được phương pháp học tập. Người học trong nhà trường ĐH không ỷ lại, không chỉ nghe giảng một cách thụ động, một chiều. Ngược lại, người thầy phải biết "biến" người học thành người tích cực đi tìm, phát hiện, khám phá và khai thông tri thức. Nhờ vậy, chất

lượng bài giảng và nhất là chất lượng của người học sẽ tăng, năng lực tiếp cận với tri thức, với đổi mới cách học của người học được trau dồi, tự người học sẽ chủ động giải quyết được những vấn đề gặp phải và kể cả những vấn đề vừa mới xuất hiện. Nâng cao chất lượng cho người học là làm tăng khả năng trau dồi trí tuệ của từng người, khả năng tự làm giàu thêm tri thức cho người học, khả năng tự tìm tòi, khám phá, khả năng tự làm mới mình trong sự nghiệp đổi mới của cả nước. Nhờ vậy, mối quan hệ giữa người dạy và người học cũng được thay đổi theo hướng tích cực. Trong nền giáo dục nặng tính thi cử, quan hệ thầy trò nhiều khi thiếu tính bình đẳng giữa người với người. Không ít người thầy phần lớn thường thông qua “uy quyền” của mình để kiểm soát quá trình học tập của trò trong tất cả các khâu từ lên lớp, nghe giảng, học bài, kiểm tra, thi cử... Trong suốt quá trình dạy và học ở đây, người thầy thường là yếu tố hoạt động áp đảo, còn học trò luôn ở thế thụ động. Ngược lại, trong nền GDĐH chất lượng, ngoài việc gìn giữ và phát triển truyền thống “tôn sư trọng đạo”, trò luôn luôn kính thầy và thầy luôn quý trò thì trước hết cần đảm bảo thầy và trò bình đẳng trước Luật Giáo dục, trước các quy chế, quy định và các văn bản pháp quy nói chung về GD&ĐT. Những suy nghĩ, tình cảm, ý kiến, ý định, nguyện vọng... của người học, nhất thiết đều được tiếp nhận và tôn trọng. Người thầy luôn giữ vị trí là người đi trước, người hướng dẫn giúp người học đến với kho tàng tri thức, đến với khoa học và cả đến với thực tiễn bằng con đường đi ngắn nhất, mới nhất và có hiệu quả nhất. Trong GDĐH chất lượng thì người thầy phải luôn sáng tạo ngay trong từng lời giảng, bài giảng, giảng phải sinh động, tạo bầu không khí sống động trong lớp học, khích lệ người học cùng tham gia xây dựng bài, tham gia thảo luận, thậm chí có thể cho phép người học cùng “tranh luận” trong một môi trường hướng người học vào việc tìm hiểu và khám phá những cái mới. Trong mọi trường hợp, người thầy phải tạo điều kiện cho người học luôn có cơ hội tốt nhất để tự suy nghĩ, tự tìm hiểu những gì học được để có thể có khả năng tự mình giải quyết và quyết định.

Bước vào những năm đầu của thế kỉ XXI, thế kỉ của tri thức hiện đại, thế kỉ của nền kinh tế với những sản phẩm của nó chứa đựng một hàm

lượng chất xám cao, thế kỉ của xã hội thông tin... Sống trong một ngữ cảnh như vậy, chắc chắn chúng ta phải xây dựng và phải có được một hệ thống GDĐH hiện đại và chất lượng của riêng mình để có thể vượt qua được các thách thức, góp phần đưa xã hội nhanh chóng nhập cuộc với các nước phát triển. Trên bước đường này, GDĐH giữ một vị trí vô cùng quan trọng. Cùng với các cấp, bậc học khác trong hệ thống giáo dục quốc dân, GDĐH một mặt tiếp tục chịu trách nhiệm chuyển giao các tập truyền văn minh từ thế hệ này sang thế hệ khác, mặt khác chịu trách nhiệm to lớn trong sự phát triển của xã hội Việt Nam đương đại. Đây là trách nhiệm rất vinh quang, nhưng cũng rất to lớn và nặng nề mà trước hết GDĐH nhất thiết phải đảm nhận. Do vậy, trong giảng dạy, người thầy phải biết cách “kích động” những hiểu biết của người học, gợi mở và dẫn dắt người học để giúp người học có thể vượt qua được mọi khó khăn, thách thức. Trong quá trình xây dựng nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa và đẩy mạnh sự nghiệp công nghiệp hoá, hiện đại hoá đất nước, có thể có những ngành nghề sẽ mất đi để dành chỗ cho nhiều ngành nghề mới xuất hiện. Những ngành nghề mới này có sức phát triển mạnh, có tác động lớn đối với phát triển và mở rộng sản xuất, từ đó dẫn đến sự nhả vọt của xã hội nước ta trong việc đi tắt, đón đầu nhờ vào những thành tựu mới của khoa học và công nghệ. Điều này đòi hỏi ở một nền GDĐH có chất lượng tạo ra nguồn nhân lực chất lượng cao với khối lượng tri thức dồi dào, tay nghề, kĩ năng, kĩ xảo thành thạo đáp ứng được yêu cầu tiến triển của xã hội. Trong tương lai có lẽ cũng không xa, số lao động chân tay, lao động đơn giản ở nước ta cũng sẽ ngày một giảm đi, thay vào đó là những lao động phức tạp cần có tri thức và tay nghề cao. Người lao động mới có thể tiếp nhận được những tri thức mới, nghề nghiệp mới nhờ vào những tiến bộ của GDĐH từ xa, của các trường ĐH ảo, vào sự trợ giúp của các khoá vừa làm vừa học trong hàng chục các trung tâm giáo dục thường xuyên, các trường cộng đồng trong cả nước. Người lao động mới sau khi tốt nghiệp ĐH có thể hoàn toàn thích nghi được với thị trường sức lao động nơi người lao động sinh sống. Mặt khác, đây cũng chính là cơ hội tạo ra cho người lao động có thể chuyển đổi ngành nghề, nâng cao trình độ học

vấn và nghề nghiệp để có điều kiện tăng thêm nguồn thu nhập cho gia đình và góp phần làm giàu thêm cho đất nước.

Nền GDĐH chất lượng sẽ kích thích và tạo điều kiện cho tất cả các trường, các cơ sở GDĐH trong cuộc cạnh tranh lành mạnh để giành được thị phần giáo dục, để có được thương hiệu độc lập của riêng mình. Những điều lệ nhà trường, những quy chế, quy định kiểm định chất lượng và các văn bản pháp quy khác về GDĐH hiện hành cũng sẽ góp phần để bản thân từng trường, từng cơ sở giáo dục bước đầu xác định được vị trí hiện tại của mình và kết quả của nó cũng giúp cho xã hội có cái nhìn đúng đắn hơn với từng trường, từng cơ sở giáo dục.

Nền GDĐH chất lượng sẽ nhanh chóng gắn chặt hơn nữa nhà trường với xã hội. Trường ĐH sinh ra là để phục vụ xã hội. Nhà trường có ưu thế hơn tất cả các bộ, ngành khác là chỉ có nhà trường mới có đủ tất cả các lĩnh vực khoa học, kĩ thuật, công nghệ và ngành nghề. Chỉ có trường ĐH mới có đầy đủ tất cả ngành nghề. Tính đặc thù này của trường ĐH, nếu biết khai thác, tận dụng, biết giao trách nhiệm xã hội cho trường ĐH, cho đội ngũ giảng viên GDĐH, tạo điều kiện để họ có nhiều cơ hội gắn với sản xuất, gắn với các doanh nghiệp và gắn với nghiên cứu, chắc chắn đội ngũ này sẽ đóng góp được nhiều trí tuệ và sức lực của mình hơn trong "đi tắt và đón đầu", trong đẩy mạnh sự nghiệp công nghiệp hoá, hiện đại hoá đất nước. Nền GDĐH hiện tại, mặc dù đã có nhiều cố gắng xích lại với sản xuất, nhưng vẫn còn là nền GDĐH có khoảng cách với thực tiễn sản xuất, ở đâu đó vẫn còn nhiều tàn dư của một nền GDĐH "tháp ngà". Người dạy không rõ sản xuất và ngược lại đơn vị sản xuất cũng không biết được tài năng và tiềm lực của người dạy. Khái quát hơn là nhà trường ĐH không rõ đơn vị sản xuất mà đơn vị sản xuất cũng không biết được nhà trường ĐH có thể giúp gì được cho cơ sở của mình. Như vậy, nền GDĐH chất lượng trong bước đường phát triển của mình sẽ phải đưa đội ngũ giảng dạy thâm nhập được với các đơn vị sản xuất thông qua các hợp đồng, các liên doanh nghiên cứu, thử nghiệm, sản xuất thử... Chỉ có làm được như thế thì nhà trường và các đơn vị sản xuất mới biết nhau, hiểu nhau, tin nhau, xích lại gần nhau và gắn với nhau trên cơ sở tài nguyên chất xám được sử dụng chung và

có điều kiện, môi trường thích hợp để phát triển.

Trong nền GDĐH chất lượng, ngoài việc đào tạo bằng những chức năng, nhiệm vụ theo hệ thống chính của mình, còn có trách nhiệm vô cùng quan trọng là thường xuyên bồi dưỡng, đào tạo lại để làm mới nguồn nhân lực trước yêu cầu đòi hỏi do sự chuyển đổi luôn biến động của quá trình phát triển kinh tế - xã hội với sự mất đi một vài ngành nghề cũ và ra đời nhiều ngành nghề mới tiên tiến, hiện đại. Để làm tốt được việc này, nền giáo dục chất lượng thông qua các cơ sở GDĐH cũng phải tự giới thiệu được mình với các cơ sở sản xuất, với các doanh nghiệp, với xã hội và thậm chí cả với khu vực và thế giới. Phải coi việc làm cho thực tiễn xã hội biết mình, hiểu mình, tin mình và đến với mình là một trong những nhiệm vụ vô cùng quan trọng. Đến với thực tiễn, đến với sản xuất cũng chính là để chính mình thấy được những tồn tại, những khiếm khuyết, lỗ hổng mà cũng chính tự mình dám dũng cảm xoá bỏ chúng đi. Trong nền GDĐH chất lượng, mỗi người thầy còn phải là một nhạc trưởng biết chỉ huy, điều phối, tạo khả năng tiềm tàng cho người học, giúp người học tự biết mình, đánh giá được mình, biết tự tạo cơ hội để vượt qua mọi thử thách trong tiến trình tham gia phát triển kinh tế - xã hội, giữ gìn an ninh, quốc phòng, xây dựng thành công nước Việt Nam xã hội chủ nghĩa hiện đại, giàu mạnh, dân chủ, công bằng và văn minh.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Bộ GD&ĐT, *Đổi mới GDĐH Việt Nam giai đoạn 2006-2020*, Tạp chí Khoa học Giáo dục, số 36, tháng 9-2008.
2. Joseph Losco, Brian L. Fife, *Higher education in transition The Challenges of the New Millennium*, Bergin & Garvey, Westport, Connecticut, London, 2000.
3. Philip G. Altbach, *Comparative Higher Education: Knowledge, the University, and Development*, Ablex Publishing Corporation Greenwich, Connecticut, London.
Zaghloul Morsy, Philip G. Altbach, *Higher education in an international perspective, Critical Issues*, Garland Publishing, Inc. New York & London, 1996.

SUMMARY

This article presents a new view on higher education teaching in Vietnam. The author presents the status of higher education teaching in Vietnam, based on that the new ways for teaching.